

ЛАРИСА ТИХА
МОВНО-ЕСТЕТИЧНІ ЗНАКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ
У ПОЕЗІЇ ІВАНА ДРАЧА

Поєднання простоти вислову і складних асоціативних образів, «баладної» манери написання поезій і великої кількості термінів з різних галузей знань — характерна ознака мовотворчості Івана Драча. Одним із найпоширеніших художніх тропів, яким він надає перевагу, є метафора. Драчева метафора — явище особливе. Інколи вона проста і зрозуміла, а інколи метафоричний образ настільки складний, що для його прочитання треба здійснити лексико-семантичну і синтаксичну розвідку.

Характерно, що майже всі оригінальні метафори Івана Драча належать до мовно-естетичних знаків національної культури (С.Я.Єрмоленко). Щоб зрозуміти це поняття, варто зауважити, що Іван Драч — поет, який досконало знає культуру і літературу свого народу, фольклор і народні традиції. Глибина його культурної пам'яті сягає і народів інших країн. Про це свідчать його поетичні твори, де побутують такі відомі імена, як О. Пушкін і Л. Толстой, Й.-С. Бах і Р. Вагнер, В. Симоненко і Г. Сковорода та багато інших. Тут знаходимо також біблійні персонажі, а також персонажі відомих літературних творів. Оскільки культура, мистецтво, література не замикаються в межах своєї країни і народу, якому вони належать, а мають здатність «подорожувати» іншими країнами, то, безперечно, митці запозичують мотиви й образи, трансформують їх по-своєму, тобто власні імена виконують не пряму номінативну функцію, а вводяться у словесно-художні образи з виразною національно-культурною конотацією.

Деякі імена засвідчують постійні, наскрізні традиційні мотиви. Досить часто у поезіях різних авторів зустрічаємо біблійні персонажі Каїна та Авеля. Іван Драч узагальнив ці імена, зробив їх символами:

Як традиція ошуканства
Стане традицією самопокути,
Над безоднями кривд
Звисне тепле крило забуття
Немає народів-каїнів,
То й немає народів-авелів...
(«Ода братерству»).

Як відомо, для мовно-естетичних знаків характерною є упізнаваність, відтворюваність текстів та формування нових асоціативних зв'язків навколо них. Проте не завжди назви атрибутів побуту чи реалій фольклору можуть бути мовно-естетичними знаками національної культури. Для цього вони мають набути додаткових поетичних конотацій.

Ні український фольклор, ні твори художньої літератури не можна уявити без образу *калини*. Слово це має різні значення залежно від контексту: від прямого до образу-символу. Найчастіше вживається воно як символ дівочої вроди, краси, цноти, рідше — як знак смерті. Естетизацію слова *калина*, а також прикметника *калиновий* простежуємо і в поезії І. Драча:

Та знаю: мене колисала *калина*
В краю *калиновім* тонкими руками,
І кров *калинова*, як пісня єдина,
Горить в моїм серці гіркими зірками.
(«Калинова балада»)

Навіть у контексті, де слово *калина* виступає знаком літа, що закінчується, наявний компонент «Україна». Ось оригінальна метафора, в якій персоніфікація ускладнюється зоровим образом крові:

І *калина* у червоній хустці
Кров'ю сходить по степлілім літі.
(«Дві сестри»).

В українській народнопоетичній традиції перейшло межу первинних номінацій і

набуло ознак вторинних слово *тополя*. Здавна вживалося воно як символ тонкого дівочого стану. Іван Драч будує деякі свої метафори саме на цьому конкретному лексико-семантичному варіанті. Тому і з'являється в його пейзажному образку метафоричний епітет *дівочі тополі*:

Тополь дівочих золотисті стріли
Тримали сонце над блакитним днем.
(«Ніж у сонці»).

Мотиваційною основою естетизованих висловів у Івана Драча дуже часто виступає вторинний план фразеологізмів, які використовуються у незвичній ситуації, зокрема, у негативній характеристиці сучасної міської архітектури, напр.:

Чи вам в душі ніколи не сипався вечір,
Чи ви серцем не втямили золоті логарифми зорі,
Що, завдавши сто ніг на свої забур'янені плечі,
З жахом тікають од вас незабудовані пустирі.
(«Архітектурний диптих»).

Сполучуваність загальнономовного фразеологізму *крутити (скрутити) в'язи* з іменником *годинник* зумовлює багатопланову семантику дієслова, яке водночас виступає у прямому й переносному значеннях:

Ніч за вікном безжально текла,
Крутила в'язи годинникам.
(«Балада, банальна з банальних»).

Звукова гра слова, звукові повтори — це теж основа естетизації індивідуальних висловів:

Бриніла тиша, плетена зірками,
Затамувала подих, наслухала,
Мов шовком, шугонула під руками
І в плесо плеснула — так необачно впала
Та сиза тиша.
(«Прометесва наречена»).

Щитів щетину спродали ялини...
(«Лісовий сонет»).

Звукова символіка увиразнює синкретизм словесних образів.

Іван Драч майстерно будує метафори, використовуючи назви реалій української матеріальної культури та побуту. Вони теж містять у собі національно-культурний компонент. Поетичний контекст зумовлює естетизацію звичних побутових слів. Наприклад:

Сидить хлопчик на белебні,
Вечір пасе на врунах,
Зірки збиває батою, присвистує,
А вечір пасеться, хвостом вимахує.
(«Вечірня акварель»).

Обмолочений день спочива,
Мліє кріп в запахущім окропі,
І на хмарі пливе на жнива
Місяць-Кармель з тавром на лобі.
(«Подільський етюд»).

Це пейзажні образи літнього вечора, саме **вечора** в українському селі. Але це не лише опис кінця жнив'яного дня. Асоціативні зв'язки вдало дібраних слів перетворюють опис у довершену словесно - образну вартість.

Як незвична і оригінальна думка сприймаються метафори, компонентами яких є екзотичні назви. Такі контексти урізноманітнюють мовно-естетичні знаки національної культури, бо через лексичні номінації, через слова-запозичення допомагають точніше й більш по-сучасному передати авторську думку:

...Бо ж, скинувши останнє *кімоно*,
Кривавилась шипшина в *харакірі*.
(«Лісовий сонет»)
Кров сонця спалить все на світі, —
Кричить газет лякливий хор.
Так! Це кінець людській *кориді*.
Догралось людство-*матадор*.
(«Ніж у Сонці»)

Традиційний народнопоетичний образ-вислів «*чайка кигиче*», як правило, означає горе, смуток, нещастя. Багато авторів нерідко вживали образ чайки саме в такому значенні. Іван Драч пішов оригінальнішим шляхом. Він моделює персоніфіковані образи розлуки і самотності, які співвідносяться зі словом *чайка* та з предикативною ознакою *кигиче*, пор.:

Закигиче розлука над нами,
Розчахне двосистемно навскіс,
Замордується лихо ножами
Чи зависне в петлі твоїх кіс.
(«Йй»).

Безкрая самотність *кигиче* вночі...
(«Самотність»).

Хай звичні, «буденні», такі, що вживаються щодня в побутових ситуаціях, але ці слова і звороти завдяки метафоричній образності і розмовності інтонації здатні перетворитися в центральний компонент мовно-естетичних знаків національної культури.

Отже, індивідуальні метафори Івана Драча, побудовані на писемно-літературній традиції, на джерелах народнорозмовного світосприймання, поповнюють скарбницю мовно-естетичних знаків національної культури.